

Ekonomisk form och den ömsesidiga konstitueringen av ojämlika sociala relationer

Economic form and the mutual constitution of social inequalities

The analysis in this article develops a theory of the mediation of social inequalities by economic forms. It is argued that economic forms are co-constituted with unequal social relations (e.g., race, class and gender) and that economic forms bring such relationships together. The theory is developed with reference to the co-constitution of determinate constructions of race and the commodity form (including its legal construction as an abstract form of property) and the form of wage labor. These processes of co-constitution entail the reproduction and modification of dualist modes of thought traceable to the prehistory of the commodity form; their interconnections to economic forms relate otherwise dissimilar inequalities to this characteristically modern duality. In turn, these common symbolic features facilitate the mutual articulation and reinforcement of different inequalities. This theoretical argument is illustrated by the mutual articulation and reinforcement of race and class in the disjunction of free and unfree labor which defines modern wage labor.

Keywords: class, economic form, inequality, mutual constitution, race

Introduktion

I denna text utvecklar jag en teori om vara och arbete som förmedlare av sociala ojämlikhetsformer genom att diskutera hur varuform och lönearbete har utvecklats i samspel med bestämda rasifieringsprocesser. Diskussionen illustrerar det allmänna påståendet att moderna ojämlikhetsformer (däribland ras, klass och kön) tenderar att konstitueras tillsammans med ekonomiska former, vilket ger särskilda och på många sätt olikartade ojämlikhetsformer vissa gemensamma drag så att de samuttrycks i relation till en karakteristiskt modern dualism mellan å ena sidan abstraktion och universalitet, motsvarande varans bytesvärdesaspekt, och å andra sidan konkretion och partikularitet, motsvarande varans bruksvärdesaspekt. Dessa gemensamma drag bidrar i sin tur till olika sätt på vilka ojämlikhetsformer sammanfogas och förstärker varandra.

Begreppet ekonomisk form härrör från den så kallade nya Marxläsningen (Elbe 2013) och särskilt från en strömning som relaterar västerländska former av abstrakt tänkande till varuformens historiska utveckling, däribland monetariseringssprocesser (Sohn-Rethel 1978; se också Thomson 1955; Seaford 2004). ”Form” syftar på de bestämningar som återstår om vi abstraherar bort innehållet i ekonomiska aktiviteter och objekt. Vi kan således tala om ”varuform” oberoende av det specifika bruksvärde som bildar varans fysiska innehåll och om ”lönearbete” oberoende av de specifika kapaciteter som arbetaren säljer. Men denna form är samtidigt ingen tidlös, rent analytisk produkt utan en social realitet; en ”reell abstraktion”, en form som blir ”praktiskt sann” i och med framväxten av monetära och kapitalistiska praktiker (Marx 1973[1857–1858]:104; Sohn-Rethel 1978).

I denna artikel kopplas detta begrepp om ekonomisk form till frågor om den ömsesidiga konstitueringen av sociala ojämlikhetsformer, frågor som tagit stor plats inom ett forskningsfält där ”intersektionalitet” utgör ett nyckelbegrepp (Crenshaw 1989; Lutz, Herrera Vivar & Supik 2011; Hill Collins 2020). Denna artikel är inte en intervention i detta fält, men i syfte att vidga den marxistiska kritiken av ekonomisk form kommer min diskussion att tangera vissa resonemang inom *svart feminism*, en rörelse som utgjorde en av intersektionalitetsbegreppets präglade kontexter. Texten ansluter till den svarta feminismen genom att integrera en analys av äganderätt och ras som utvecklades av svarta feminister med en teori om relationen mellan ekonomisk form och ojämlikhet. Närmare bestämt bygger texten på Brenna Bhandars (2014) arbete, som i sin tur utvecklar teman som togs upp i Cheryl L. Harris (1993) studie av relationen mellan vithet och egendom. Därutöver anknyter jag till antikoloniala teorier om hur rasifiering är förbunden med specifika former av exploatering och en dialektik mellan fritt och ofritt arbete (Singh 2016; Olaloku-Teriba 2018).

Det har politisk betydelse om ojämlikhetsformer uppfattas som väsentligen separata. De kan då hanteras inom ett liberalt rättighetsparadigm utan att de politiserande effekterna sträcker sig alltför långt. Avsaknad av analyser av ojämlikhetsformers ömsesidiga konstituering bidrar till att marginalisera den här framförda idén att ojämlikhetsformer är förbundna med vissa grundläggande moderna institutioner, vilka ur ett liberalt perspektiv framstår som förpolitiska förutsättningar för socialt liv över huvud taget (Clarke 1991). Därmed framstår individer och aggregat av individer som de enda aktörer som kan utöva inflytande på samhällslivet. I kontrast till detta perspektiv innebär den teori som jag utvecklar i denna artikel att ojämlikhetsformer ses som ömsesidigt konstituerade sociala krafter, vilka bland annat bidrar till att skapa just det individuella subjekt som liberal teori tar som transhistorisk utgångspunkt.

Det råder ingen konsensus kring vad ”ömsesidig konstituering” konkret innebär. Forskare brukar anta att intersektionalitet relaterar till hur en bestämd ojämlikhet konstitueras tillsammans med en eller flera andra entiteter (ofta men inte alltid en eller flera andra ojämlikhetsformer), vilket Ken och Helmuth (2021) har visat i en studie av 379 artiklar i genusvetenskapliga tidskrifter som behandlar termerna ”intersektionalitet” och ”ömsesidig konstituering”. Ett mindre antal forskare skiljer mellan intersektionalitet och ömsesidig konstituering, bland annat med hänvisning till Elisa-

beth Grosz (1994:19) iakttagelse att det bildspråk som termen intersektionalitet härrör från (en ”rutnätsmodell” [*gridlock model*]) ger vid handen prekonstituerade entiteter som kolliderar där deras vägar möts.¹ Denna åtskillnad mellan intersektionalitet och ömsesidig konstituering görs utifrån en kritik av intersektionalitet som en ”additiv” form av tänkande (jfr Hoffart 2021), som paradoxalt nog är precis vad de forskare som anammade intersektionalitetsbegreppet kontrasterade begreppet mot för att vaska fram dess genuina innebörd.

Min förståelse av begreppet ömsesidig konstituering har tagit intryck av hur intersektionalitet introducerades utanför den amerikanska juridiska kontext där begreppet myntades (se t.ex. Brah 1996; Reyes & Mulinari 2005). Ömsesidig konstituering syftar på hur entiteter *blir till tillsammans*, så att en del av en entitet bildar en omistlig del av en annan entitet, vilket innebär att tidigare processer av ömsesidig konstituering påverkar senare processer. Entiteterna möjliggör varandras uppkomst och medför gemensamma egenskaper från denna samtillblivelse som påverkar senare processer av ömsesidig konstituering (jfr Ken & Helmuth 2021:581).

I denna text får utvecklingen av egendom, som bidrog till framväxten av den specifikt kapitalistiska varuformen, samt lönearbetets bestämmande tudelning i fritt och ofritt arbete illustrera ömsesidiga konstitueringsprocesser. I fallet med varan ingår en form av ojämlikhet (en konstruktion av ras) i en konstituerande relation till en annan typ av entitet (ekonomisk form) – och denna relation möjliggör, som jag diskuterar i avsnittet om lönearbete, i sin tur en relation där konstruktionen av ras symboliskt och praktiskt sammanfogas med en annan ojämlikhet (klass). Kort sagt innebär ojämlikhetsformers ömsesidiga konstituering med varuformen att de relateras till en karaktäristiskt modern dualism, vilket möjliggör deras sammanfogning i det moderna lönearbetet.

För att tydliggöra innebörden av denna dualism ska jag att inleda det följande avsnittet, som illustrerar hur varan som modern egendom konstitueras i anslutning till rasifieringsprocesser knutna till den transatlantiska slavhandeln, med att beskriva hur monetarisering (en fas i varuformens förhistoria) föranledde begreppsliga innovationer under antiken som sedan upptogs i den västerländska filosofins kanon. Detta kan tyckas vara ett långt sidospår, men västerlandets bestämmande dualism har ansetts vara central för konstruktioner av ras och kön (Irigaray 1985; Wittig 1992; Silva 2007; se t.ex. Beauvoir [1995[1949]:133–134] för en beskrivning av dualismen i fråga). Den ömsesidiga konstitueringen av egendom och en bestämd raskonstruktion innebär, som jag ska visa, att denna dualism reproduceras. Därefter kommer jag att diskutera hur lönearbete utmärks av en dialektik, där konstruktioner av ras avgränsar former av ”fritt” och ofritt lönearbete. Jag kommer att diskutera hur detta reproducerar nämnda dualism och sammanfogar konstruktioner av ras och klass. Slutsatserna sammanfattas i ett avslutande avsnitt.

1 Lykkes (2005) bruk av Barads begrepp *intraaction*, med vilket begreppet ”interagera” alltså ersattes med ”intraagera”, får ses i ljuset av denna aversion mot föreställningen att entiteter föregår sina inbördes relationer. Se Gunnarsson (2017) angående hur sammanhängande frågor om separation och uppbindenhet har präglat diskussioner om intersektionalitet.

Vara som ojämlikhetsförmedlande form

Angela Davis (2016:86–87) har i ett sammanhang talat om ”det universellas tyranni” för att beskriva hur vissa människor utestängs från kategorier som betecknar det universellt mänskliga, och omvänt hur det universella i det fördolda har ett visst kön, en viss hudfärg, en viss klasstillhörighet och flera andra partikulära attribut. Just därför tycks en vit manlig borgare sakna kön, hudfärg och klasstillhörighet; han är ”människa”. Detta beror på att just denna människa anses äga det rena förnuftet, vara i besittning av det universella. ”Det universellas tyranni” är i denna mening en uttrycksfull variant av en kritik av moderna former av abstraktion – politisk och vetenskaplig – som har formulerats många gånger inom feministisk, antikolonial och marxistisk teori (t.ex. Beauvoir 1995[1949]; Césaire 2000; Pasjukanis 2002[1924]).

Enligt en strömning inom kritisk teori som utgår från Alfred Sohn-Rethel (1978; se också Thomson 1955; Seaford 2004) har detta tillstånd – det universellas tyranni – sin upprinnelse i en idéutveckling i det antika Grekland under den kapitalistiska varuformens förhistoria. Moderna former av abstrakt tänkande, politik och estetik har enligt detta synsätt utvecklats i nära anslutning till reella abstraktioner i det ekonomiska livet (se t.ex. Seaford 2012; Moreno 2019). I detta avsnitt ska jag beskriva hur konturerna av dessa tankeformer uppstod under antiken och hur de reproducerades, i ett annat historiskt skede, genom den ömsesidiga konstitueringen av varuformen och konstruktioner av ras i samband med den transatlantiska slavhandeln.

Konturer av antik kosmologi

Det kan vara på sin plats att börja med en läsning av George Thomsons *The first philosophers*, eftersom detta tydliggör föremålet för den kritik som Sohn-Rethel och Seaford utvecklade. Thomson bestred åsikten att det så kallade grekiska undret – den intellektuella utveckling inom bland annat matematik som skedde under antiken – skulle ha varit sin egen orsak, att grekerna skulle ha varit begåvade med inneboende förmåga till abstrakt tänkande (Thomson 1955:165–172). Delvis handlade Thomsons kritik av detta synsätt om att lyfta fram förelöpare till idéutvecklingen i Grekland för att visa att det så kallade undret inte var isolerat och exempellöst. Men den handlade desto mer om att analysera de samhälleliga orsakerna till den antika filosofins framväxt. Innan dessa orsaker diskuteras är det lämpligt att bekanta sig lite med bilden som Thomson tecknade av denna filosofi.

Utmärkande för det tänkande som tog form i det antika Grekland är att naturen började uppfattas som objektivt given, skild från människan och styrd av egna lagar. I kontrast till detta synsätt stod den tidigare uppfattningen att människors samhällsliv är intimt förbundet med den naturliga omgivningen, så att naturfenomen, till exempel en storm eller en torka, tolkades som följdverkningar av sociala skeenden och vice versa (ibid.:91–93, 154–155). Denna avgränsning av naturen och abstrahering (externalisering) av människan resulterade i en uppdelning som genomsytrade den framväxande filosofin. Uppdelningen mellan natur och kul-

tur inbegrep en åtskillnad mellan kropp och själ och en serie analoga dualismer (ibid.:260–261). Den dualistiska tendensen berodde dock inte bara på nämnda objektifiering av naturen. Den berodde också på en mer generell kosmologisk innovation (idén om en allomslutande substans) och en motsvarande epistemologi/kunskapssyn (*lógos*).

Thomson visar att det inom försokratisk filosofi växte fram en föreställning om en universell och allomslutande substans. Universum var således inte heterogent. Olika saker (enheter) skilde sig åt endast kvantitativt på så vis att de rymde mer eller mindre av nämnda substans (ibid.:165, 262–263). I detta perspektiv är kvalitativa skillnader bara sken. Detta förnekande av det kvalitativa förtog dock inte den grundläggande uppdelningen mellan natur och mänskligt kulturliv, eftersom det genuint mänskliga (och det som fulländas i det gudomliga) var förmågan att tolka denna abstrakta verklighet, *lógos*. Men denna ”tolkning” var olik varje form av sinnligt vetande (ibid.:279, 293). Den utgjorde ett rent förnuft som motsvarade den universella – odifferentierade, ”rena” – substansen.

Idén om *lógos* innebar att människans unika förmåga sågs som en medfödd kapacitet att tolka det abstrakta, det vill säga att tolka de kvantitativa enheternas rörelser och därigenom komma till vetande om den substans som verkligheten kunde reduceras till. Vad utmärker dessa kvantitativa enheter? Här är analysen av skillnader mellan Herakleitos och Parmenides tänkande särskilt viktig, enligt Thomson (ibid.:291–295). Hos Parmenides har nämligen de inbördes och motstridiga relationerna mellan enheter, som Herakleitos betonade och som Thomson beskriver som en kvarleva från ett äldre dialektiskt tänkande, upplösts i ett konfliktfritt universum. Enheternas rörelser beror alltså inte på deras relationella natur utan, i fråga om människor, på deras autonoma drivkraft som individer. Den individualism som utvecklades under antiken – idén om en potentiellt självvårdande individs inre medvetande – hade alltså en kosmologisk motsvarighet i den så kallade atomismen, idén att varje enhet är en självständig atom.

Med atomismen fjärmade sig den försokratiska filosofin från tidigare idéer om materia som något dynamiskt. Materian i sig var orörlig eftersom den inte längre sågs som uttryck för motsättningar (som präglad av inre motstridiga relationer). Materians faktiska rörelse behövde alltså tillskrivas en yttre kraft. Denna ”första rörare” var det abstrakta – återigen *lógos*, antingen i form av en medfödd kapacitet till självmedvetande och självstyre (i fråga om människan) eller i form av en yttre naturlag som inverkar på en passiv materia (ibid.:313, not 25). Denna föreställning om substansens suveränitet i förhållande till alla konkreta existenser är viktig för hur det abstrakta tänkandet, som härrör från antiken, har utvecklats hand i hand med olika former av social ojämlikhet, vilket jag återkommer till strax.

Thomson utvecklade samtidigt som Alfred Sohn-Rethel argumentet att idéutvecklingen i antikens Grekland var nära förbunden med socioekonomiska förändringar, närmare bestämt med varuutbyte och uppkomsten av pengar. Herakleitos berömda allegori för den abstrakta och allomslutande substansen var eld, men hans analogi var det som marxister kallar den universella ekvivalenten, näm-

ligen pengar i form av guld: ”Allt i utbyte mot eld och eld mot allt, liksom varor mot guld och guld mot varor” (Herakleitos citerad i Rehnberg & Ruin 1997:185). Inget existerande fenomen var universellt utbytbar före monetariseringen.

Sohn-Rethel (1978:19) menar att *rena kvantiteter* – ett fenomen utmärkande för den rena (icke-tillämpade) matematik som utvecklades under antiken – blev en social realitet först med uppkomsten av pengar, och att denna sociala realitet föregick och var förutsättningen för själva idén. Idén uppstod alltså först *efter* det att dess princip hade förverkligats i vardagliga aktiviteter. Rena kvantiteter skulle med andra ord ha uppstått som *relativpriser* innan rena kvantiteter uppstod som idé. Detta slags argument togs inte upp igen, åtminstone inte i någon större utsträckning, förrän ett halvsekel efter publiceringen av *The first philosophers*.

Pengar, dualism och ojämlikhet

Det kan vara lämpligt att lämna Thomson här för att mera grundligt beskriva kopplingar mellan den grekiska idéutvecklingen och socioekonomisk förändring. Richard Seaford (2004) har på senare tid visat att den antika idéutvecklingen följde tätt i spåren av monetariseringen av de olika samhällen som bildade det antika Grekland. Vidare menar han att andra områden som tidigt genomgick en viss monetarisering (om än inte lika genomgripande som den i Grekland, det gäller delar av nuvarande Indien och Kina) såg en i viktiga avseenden likartad idéutveckling.

Seafords argument är att pengar bidrog till idén om en allomslutande substans, att den grekiska filosofin reflekterade en omedveten registrering, projicering och således översättning av pengars mening (abstrakt arbete) som substans. Pengars enskilt viktigaste egenskap i detta sammanhang är enligt Seaford en förmåga att symbolisera – eller snarare beteckna – det homogena och numeriska värde som via pengar abstraheras från varorna. Pengar betecknar med andra ord inte alla reella varor (varje faktiskt existerande vara) som de kan utväxlas mot, utan varuvärde i allmänhet; pengar är därmed ett maktmedel över varor som kommer att produceras och arbete som kommer att utföras i framtiden. Detta värde är alltför abstrakt för att pengar ska kunna ”symbolisera” det i en metaforisk mening; pengar betecknar varuvärde men är inte en metafor för detta värde såsom ett lejon symboliserar styrka. Styrka är liksom värde en abstraktion, men eftersom styrka har en relativt hög grad av bestämning och kan urskiljas från andra fenomen, medan värdet anger varornas ”vara” – själva existensen av varor, den reella såväl som den potentiella – och eftersom varuformen i teorin kan utsträckas till alla tänkbara existenser (alla möjliga objekt och aktiviteter), är värdet en abstraktion av en helt annan art, en totaliserande abstraktion (se särskilt *ibid.*:16–20, 231–232).

Moderna pengar förkroppsligar denna abstraktion då deras funktion skiljs från deras material och då deras meningsinnehåll inte varierar i olika kontexter. Förmoderna pengar däremot hade i regel ett inneboende värde (om än ibland bara estetiskt). Dessutom var de sällan universellt utbytbara och ofta förknippade med meningsinnehåll som varierade med kontexten för deras användning. Införandet av myntföt och det allmänna bruket av pengar innebar att antikens Grekland troligen

var det första monetariserade samhället i modern bemärkelse.² Seaford betonar att de grekiska myntens inneboende värde (deras värde som ädelmetall) i regel understeg deras konventionella eller nominella värde. Trots att deras inneboende metallvärde innebar att de inte var fullt moderna överskuggades alltså detta av myntens funktion som bytmedel, liksom deras estetiska, sociala och statusrelaterade aspekter överskuggades av denna rent monetära funktion. Myntsystemets uppkomst och det omfattande bruket av pengar främjade enligt Seaford en begreppslig innovation i det antika Grekland som ledde till att dess kultur ter sig besläktad med moderna, kapitalistiska samhällen, trots att det grekiska samhället i andra avseenden var långt ifrån modernt och kapitalistiskt. Denna ”tänkandets” förvandling hade sin upprinnelse i omvandlingen av intersubjektiva gemenskapsförhållanden till abstrakta och opersonliga interaktioner förmedlade av pengar.

Pengar är opersonliga och därmed promiskuösa, utbytbara mot vad som helst i en transaktion med vem som helst, likgiltiga inför varje icke-monetär och intersubjektiv relation [...] Även när det gäller produkter som tillverkats för marknaden brukar byteshandel förutsätta personkännedom och personlig tillit och därmed vara beroende av varaktiga [...] intersubjektiva relationer och utbytessammanhang, medan den försäkran som myntsystemet tillhandahåller tenderar att möjliggöra flyktiga transaktioner med fullkomliga främlingar. (Ibid.:155–156)

Karaktäristiskt för moderna pengar är alltså den intersubjektiva och kontextuella innebördens borttynande till förmån för rent monetära funktioner. Därmed läggs grunden för västerländsk filosofi och dess besläktade tankeformer. Det utbredda bruket av pengar var enligt Seaford (ibid.:102–124) en förutsättning för den försokratiska metafysiken, där universell makt tillskrevs den abstrakta substans som diskuterades ovan. Denna substans ansågs uppstå ur och kunna omvandlas till allt existerande, en abstrakt rörelse som förebådas i pengar. Idén om substansen inbegrep (även om den inte kan reduceras till) en omedveten kosmologisk projicering av pengars universella utbytbarhet och inflytande (ibid.:224–230).

Det är viktigt att något precisera denna substans. Principen om att mångfald,

2 Här är det viktigt att skilja mellan varuproducerande och monetariserade samhällen. Thompson och Sohn-Rethel tenderade att uppfatta den antika grekiska ekonomin som en form av enkel varuproduktion, där självständiga producenter sålde sina produkter som varor. Men även om enkel varuproduktion förekom, tillsammans med former av lönearbete och slaveribaserad marknadsproduktion, var den dominerande formen av produktion en klassisk slaveribaserad agrar ekonomi där de besuttna klasserna undandrog sig arbete och delegerade kontroll till särskilda kategorier av slavar och frigivna. De besuttna tillägnade sig överskottet i kraft av den politiska överhöghet som inbegreps i relationen mästare/slav, inte huvudsakligen via marknaden (Milios 2020). Seaford har dock betonat att antikens Grekland var ett *monetariserat* om än inte generellt varuproducerande samhälle samt att de besuttna klasserna präglades av tankeformer som monetariseringen bidrog till, trots att de själva drog sig undan ekonomisk aktivitet. Seaford (2012) menar därför att monetariseringen under antiken bidrog till att skapa det ”västerländska subjektet” över huvud taget.

olikhet, multiplicitet etcetera utvecklas ur enhet är förmonetär och förekom inom hesiodisk mytologi innan element av filosofi utvecklades i Grekland. Men idéen om att denna enhet bildar en generell, abstrakt och opersonlig (icke-mytisk) substans, som all mångfald kan reduceras till, uppstod tillsammans med monetariseringen av de antika grekiska samhällena. På liknande sätt kan feodala föreställningar kontrasteras mot den abstrakta egalitärism som utgår från pengar: alla kan använda pengar och i monetära utbyten likställs parterna, som Aristoteles noterade. Inom den feodala eliten fanns en fientlighet mot pengar som tydligt skilde sig från den ambivalenta inställning som enligt Seaford påträffas hos de grekiska filosoferna. Den feodala ordningen var inte grundad på medborgarskap utan på en hierarki av statuspositioner, och denna ojämlikhet lät sig inte förenas med pengarnas egalitärism. Den abstrakta egalitärism som uppstod under antiken slumrade under en lång mellanliggande period och vaknade till liv i det moderna, borgerliga samhället (ibid.:12, 15; Seaford 2012).

I Grekland förenades formell likställdhet med principer om mänsklig skillnad som ytterst pekade mot slaveriet som underbyggde den medborgerliga antika gemenskapen. Det uppstod en världsåskådning där ett inslag av universalism, och därmed jämlikhet, förenades med principen om substansens suveränitet i förhållande till varje konkret existens (ojämlikhet). Denna världsåskådning har reproducerats i olika skepnader i västerländskt kulturliv, och dess två poler – den abstrakta substansen och de konkreta existenserna – har kommit att omsättas i olika former av ojämlikhet.

Världsåskådningen i fråga bygger på en dualistisk tankeform, en dualism mellan det abstrakta och det konkreta, där det abstrakta omsluter och ontologiskt överordnas det konkreta. Dualismen kan dock inte rättvisande beskrivas endast med begreppsparret abstrakt och konkret, för även det konkreta antar här en abstrakt karaktär. Om vi låter ”det universella” beteckna den ontologiskt överordnade substansen och ”det partikulära” de konkreta delarna i denna helhet, kan vi kanske lättare förstå varför även dessa delar är abstrakta. De är nämligen vad de är endast i kraft av sin existens inom denna helhet.

Som Fanon (1997[1952]:87–106) skriver: den svarte mannen måste vara svart i förhållande till den vite mannen. Eller Beauvoir (1995[1949]): kvinnan måste vara ”den andre” i förhållande till mannen. Dessa stereotyper är i själva verket konstituerande kontraster till det universella. Men deras konstituerande karaktär undanträns och stereotyperna föreställs endast som ensidiga uttryck inom ramen för en helhet som bara vissa existenser (under moderniteten: den vite borgerlige mannen) anses förkroppsliga i dess universella aspekt. Liksom pengar vilka blivit autonoma som kapital i praktiken lever av ett visst bruksvärde, arbetskraft, men undanträns detta beroende i sin skenbara suveränitet, behöver det universella kontrastförhållandet till det som har gjorts partikulärt, vilket det undanträns i sin skenbara suveränitet. Mot denna bakgrund blir det också logiskt varför vissa positioner på ett märkligt sätt exkluderas från den konkreta verkligheten: mannen är inte ett genus utan ”människa”; vithet är inte en ras(konstruktion) utan ”mänsklighet”. Vithet och manlighet identifieras med det universella och förläggs paradoxalt nog utanför den värld som befolkas av konkreta existenser.

Samma tudelning mellan det universella och det partikulära återfinns i moderna

klassrelationer i den mån dessa har kommit att beteckna en tudelning där intellektuellt arbete, det vill säga ”andligt” eller symbolorienterat arbete, står emot kroppsarbete eller manuellt arbete. Sohn-Rethel menade att det abstrakta tänkande som varuutbytet inbegriper spelar en omistlig roll i denna tudelning mellan intellektuellt och manuellt arbete. Han betraktade taylorismen som detta tänkandes minutiösa tillägnelse av den *know-how* som var förbehållen yrkesskickliga arbetare, en grupp arbetare som kapitalet därmed tenderar att reducera till maskinoperatörer (Sohn-Rethel 1978:139–174).

Det manuella arbetet är i realiteten värdets källa. Men Sohn-Rethel visar att borgaren i den klassymbolik som återspeglar varuformens dualism knyts till varans bytesvärdesaspekt och förkroppsligar ett abstrakt förnuft, medan arbetaren förkroppsligar varans rent kroppsliga bruksvärdesaspekt. Andra teoretiker har kopplat kön till varuformen på liknande sätt. Här är Roswitha Scholz teori om värdeavspaltning den kanske mest välkända. Enligt Scholz (2014) medför det abstrakta värdets uppkomst och successiva utkristallisering, det vill säga utvecklingen av kapitalet som självständiggjord abstrakt kraft och dess varufiering av världen, samtidigt en avspaltning av det konkreta, naturliga och kroppsliga. Liksom Marx (1973[1857–1858]:190, 269) visade att bruksvärdet fordrar det abstrakta värdets självständiga existens i penningform för att kunna framträda som just bruksvärde, menar Scholz att kapitalets abstraktion innebär en tudelning som överlappar och ömsesidigt konstitueras med könsdualismen, där kvinnan reduceras till kropp i motsats till den andlige mannen.

Jag har diskuterat hur varuformens monetära förhistoria bidrog till att etablera moderna former av abstrakt och dualistiskt tänkande och antytt hur dessa tankeformer kan uttrycka ojämlikhetsformer. I nästa underavsnitt ska jag diskutera hur den specifikt kapitalistiska varuformen konstituerades tillsammans med en bestämd konstruktion av ras och hur denna samkonstituering reproducerade dualismen i fråga.

Död materia och slaveri

Jag återvänder ett ögonblick till Thomson och den sociala bakgrunden till idéutvecklingen i antikens Grekland. Thomson förknippas med teorin om varuutbytet inflytande på denna idéutveckling, men han framhåller också betydelsen av antikens dominerande produktionsförhållande slaveriet. Särskilt intressanta är de kopplingar han gör mellan slaveri och det naturbegrepp som utvecklades inom försokratisk filosofi, inte minst då denna problematik är framträdande inom postkolonial teori i vår tid (Silva 2007). En tydligare uppfattning om hur ras relaterar till varan som ojämlikhetsförmedlande form kan vi få genom att föra Thomsons idéer i dialog med sentida forskning om konstruktionen av ras och det slaveri som utvecklades under kapitalismens begynnelse i anslutning till triangelhandeln med råvaror, förädlade varor och slavar som förband Nordamerika, Västeuropa och Afrika under århundradena som ledde fram till systemets definitiva genombrott under tidigt 1800-tal.

Thomson menar alltså att materia efter Parmenides kom att ses som något icke-dynamiskt. En uppenbar samhällelig parallell till detta naturbegrepp var slaven, som utgjorde en handelsvara i sin egen person. Naturens rörelse behövde utifrån detta begrepp förklaras med hänvisning till en yttre kraft, och liksom andra underordnade

medlemmar av hushållet ansågs slaven behöva sättas i rörelse av en husbonde utrustad med *lógos* (Thomson 1955:308). I detta resonemang går det att utläsa delar av en teori om rasifiering så som den formuleras inom samtida postkolonialism.³

Enligt Denise Ferreira da Silva (2007) är den moderna rasismen förbunden med den klassiska förståelsen av naturen som ett ”nödvändighetens rike”, en förståelse som i likhet med det antika naturbegreppet postulerar att naturen i sig är förnuftslös, styrd av abstrakta, formellt logiska lagar (jfr Thomson 1955:341–344). Denna natur kontrasteras mot det mänskliga kulturliv där förnuft och frihet råder, eller åtminstone borde råda enligt upplysningsfilosofin. Människan tillskrivs förmåga till rationellt självstyre och undantas därmed från naturlivets blinda nödvändighet. Men detta begrepp om människan kunde inte formuleras utan kontrasten till ”nödvändighetens rike”. Silvas innovation är att hon i detta rike ser en apoteos av en geopolitisk domän, det globala syd. Samhällena i det globala syd kom med andra ord att representera ett slumpens och kaosets rike, där förnuft råder endast i form av blinda naturlagar, medan däremot i Västerlandet självmedvetande och rationellt självstyre ansågs prägla det individuella, sociala och politiska livet. Kolonialism uppfattades därför som förnuftets utsträckning till den icke-västerländska världen.

Därmed framgår att begreppet mänsklighet är förbundet med vithet och med de västerländska stater som gjorde det antika Grekland till ursprungsmyt. Kolonialism legitimerades genom att uppfattas som rationalitetens utbredning i domäner där det visserligen fanns människor men inte juridiskt och politiskt erkända mänskliga subjekt; människor som i motsats till de europeiska kulturernas människor inte levde upp till det sant mänskliga (*lógos*). Silva menar vidare att denna tudelning av världen (i en rationell och självstyrande civilisation med en irrationell och kaotisk utsida) bildar själva förutsättningen för idén om en universalistisk kultur byggd på det rena förnuftet, idén om Västerlandet. *Lógos* behöver passiv materia liksom den vita identiteten behöver idén om underlägsna raser; utan dessa motsatser kan de själva inte framträda. Därför kan utsidan, med andra ord det globala syd, aldrig inlemmas i nord. Det abstrakta tänkande som västerländska samhällen definierar sig utifrån kan inte existera utan att postulera ett jag som undantas från blinda naturlagar som en naturbetingad del av mänskligheten. Människan föreställs vara kultur i nord och natur i syd.

Jag vänder mig nu till en teori som har inspirerats av Silva men som också utvecklar den marxistiska kritiken av varuformen. Brenna Bhandar (2014) utforskar relationen mellan ras och modern egendom så som den utvecklades i samband med den transatlantiska slavhandeln. Hon menar att former av privategendom utvecklades tillsammans med koloniala ontologiska föreställningar om rasskillnad, och att ras är förbundet med egendom genom en bestämd abstraktionsprocess, som leder vidare till samtida former av spekulativ egendom där ägarbevis autonomiseras som fiktivt kapital (ibid.:211–212).

3 Moderna föreställningar om ras uppstod inte i antikens Grekland utan långt senare med kolonialismen och triangelhandeln. Men detta mönster i grekiskt tänkande om slaveri och materia uttrycktes på nytt i den koloniala kontexten och bildade därmed en komponent i den moderna konstruktionen av ras (jfr Sorentino 2019).

Bhandar visar att det i anslutning till slavhandeln utvecklades en abstrakt form av äganderätt skild från bruk och besittning. Detta moderna ägande knöts i stället till en förväntan om möjligheten att i framtiden dra nytta av egendomen. Slavhandeln utgjorde paradigmet för denna form av ägande. Ägarbevis för slavar fungerade som monetariserade och räntebärande värdepapper; afrikanska slavar som skeppades över Atlanten var en försäkrad form av kapital, ett derivat som också fungerade som medel för kreditgivning (ibid.:215). Slavar hade visserligen ett konkret värde i form av sin arbetsförmåga, men detta värde sågs som ett bihang till deras kapitalstatus.

Slaven förkroppsligade alltså ett värde med två skilda ursprung. Värde i form av arbetsförmåga stod jämte slavens abstrakta värde, som reflekterade ekonomiska aktörers förväntan om att kunna förädla det spekulationskapital som överflödade i den koloniala kontexten. Detta visar enligt Bhandar att en konstruktion av ras uppstod i nära anslutning till sådana spekulativa egendomsformer; inom dessa ekonomiska relationer härrörde slavens primära värde inte från slavens konkreta arbetskraft utan från en spekulativ form av ackumulation som bidrog till att definiera vithet som en förmåga till ägande och förädling. Omvänt visar det också hur varuformen och den juridiska formalisering av abstrakt varuvärde som resulterade i specifikt kapitalistiska egendomsformer, däribland former av finanskapital, utvecklades tillsammans med och förutsatte en bestämd konstruktion av ras, vilket jag ska beskriva närmare genom att återge viktiga led i Bhandars analys.

Ras och egendom sammansvetsades alltså enligt Bhandar av sociala abstraktionsprocesser. I detta sammanhang följer Bhandar den sovjetiske rättsforskaren Jevgenij Pasjukanis. Pasjukanis (2002[1924]) menade att den grundläggande juridiska formen i moderna samhällen härrör från cirkulationssfären (från varuutbytet) och att denna form inbegriper en bestämd subjektivitet, en bestämd idé om mänsklighet. Den juridiska formen grundas på abstrakt likställdhet, så som denna kommer till uttryck i varje enskild varuägares rätt till självstyre inom de gränser som bestäms av andra egendomsinnehavares rätt att fritt disponera över sin egendom. I takt med att varuutbytet generaliseras och alla former av arbete likställs (genom avskaffandet av särskilda regelverk för arbete, till exempel forna tiders skrå- och klosterväsanden) abstraheras samhällslivet och en ny definition av mänsklighet uppstår. Vi upphör att betrakta människan som en zoologisk varelse, som en biologisk medlem av djurriket, och börjar betrakta "människan" som en opersonlig juridisk individ, en individ som enligt Pasjukanis reflekterar varuägarens formella egenskaper.

Till Pasjukanis analys fogar Bhandar en förståelse av hur moderna egendomsformer uppstod i samspel med föreställningar om ras. Den idé om abstrakt mänsklighet som Pasjukanis beskriver formades av kolonialismen och bildade grundvalen för den västerländska världsåskådningen. I denna åskådning framstod distinktioner mellan civilisation och kaos, kulturliv och naturliv, modernitet och primitivitet etcetera som en geopolitisk gräns mellan å ena sidan rationella samhällen, organiserade på den moderna egendomens grund, och å andra sidan ociviliserade områden där egendomens princip inte var verksam, där grunden för rationellt liv sänkades och där rationalitet behövde införas.

Det globala syd sågs därmed som oförmöget till självstyre och kunde underkastas kolonialmakterna utan att rättsmedvetandet i det globala nord kränktes. Om detta var effekter på makronivå så skedde en parallell utveckling på mikronivå, där vithet knöts till ägande och därigenom till fullvärdigt medborgarskap. Denna utveckling inbegrepp förändringar i egendomsbegreppet som reflekterades hos liberala tänkare som John Locke och Jeremy Bentham. Ägande frigjordes från faktiskt innehav och bruk och förknippades i stället med spekulativ förväntan och ambition att förädla. Filosofiskt förstods denna förädling så att människor lade ner sin själ i objektet. Ägande framstod därmed som ett slags självägande: att äga det objektiverade resultatet av ens aktivitet var liktydigt med att äga det objekt som man lagt ner sin själ i (Bhandar 2014:210). Detta blir ännu tydligare om vi betraktar det begrepp som tjänade som motsats till det moderna egendomsbegreppet: *terra nullius*. *Terra nullius* byggde på en föreställning om ouppodlad, icke-förädlad och i denna mening ”själlös” mark som man rättmätigt kunde tillägna sig då den inte ansågs utgöra egendom. *Terra nullius* var alltså en abstraktion vilken tjänade som konstituerande motsats till en modern privategendom som bar spår av sin uppkomst i ett kolonialt erövringsssammanhang.

Ur Bhandars historiska argument framgår en teori om hur ras fungerar i samtiden. Ras anger egenskaper som visserligen förknippas med hudfärg, men som handlar om modernitetens grundläggande och strukturerande handlingsformer och tänkesätt, kort sagt dess subjektivitet. Ras uppstår i detta sammanhang på grund av hur människor positioneras olika i förhållande till egendom: att rasifieras som vit innebär att förknippas med förmågor att förvalta och förädla egendom och därmed vara självägande, därmed vara fullt ut mänsklig, medan att exkluderas från vitheten innebär att positioneras som oförmögen att förvalta och förädla och därför inte heller vara självägande. Vithet blir därmed liktydigt med subjektivitet, medan att exkluderas från vithet innebär att positioneras som pseudoobjekt. Denna logik utmärker, till exempel, historiska och samtida bosättarkoloniala processer av markexpropriering där ett begrepp om *terra nullius* mobiliseras för att diskvalificera ursprungsbefolkningars landrättigheter (Bhandar 2018). Dessa rasifieringsprocesser går inte att reducera till rasism som ideologi; de är objektivt givna i strukturerande praktiker och former av reifikation. Ras är med andra ord en social relation som antar tingliga och till synes objektiva former. Ett exempel på detta är hur prisökningar på fastigheter och principer för kreditgivning samverkar med rasifieringen av bostadsområden som vita och icke-vita på den amerikanska bostads- och bolånemarknaden (Bhandar & Toscano 2015). Dessa prisrörelser och principer har visserligen med rasism som ideologi och subjektiv föreställning att göra, men rasistiska föreställningar motsvarar och framträder här som ekonomins automatiska och neutrala funktionssätt. Det reella orsaksförhållandet kastas om: prisrörelser och kreditvärdighet verkar reflektera inte konstruktionen och premierandet av vithet utan vithetens magiska inneboende förmåga att åstadkomma tillväxt.

Inom ramen för den teori som utvecklas i denna text har Bhandars analys av relationen mellan egendom och konstruktionen av ras åskådliggjort två saker. Hennes analys av den ömsesidiga konstitueringen av kapitalistisk egendom och den moderna

konstruktion av ras som uppstod genom den transatlantiska slavhandeln visade för det första att varan i dess specifikt kapitalistiska form är avhängig av en historisk rasifieringsprocess. För det andra visade hennes analys att denna rasifieringsprocess, som på en symbolisk nivå alltjämt reproduceras i värdeförmerings- och värdeminskningssprocesser, innebär att varuformens dubbelnatur fördelas så att den ena sidan, där bytesvärdets universalitet förknippas med förädling och tillväxt, fogas till vithet uppfattad som rent förnuft, medan den andra sidan, där bruksvärdet föreställs som en död materia utan inneboende förmåga till förädling, fogas till människor som exkluderas från vitheten och därmed positioneras som förnuftslös natur.

Lönearbete som ojämlikhetsförmedlande form

I syfte att utveckla en teori om varan som ojämlikhetsförmedlande form beskrev jag i föregående avsnitt hur varans juridiska form konstituerades tillsammans med konstruktioner av ras i anslutning till den transatlantiska slavhandeln. I detta avsnitt kommer jag att utveckla teorin om ekonomiska former som ojämlikhetsförmedlande former genom att beskriva hur lönearbete konstitueras genom en dialektik mellan fritt och ofritt arbete som inbegriper samkonstruktioner av ras och klass. Liksom i föregående avsnitt ska vi se att den ömsesidiga konstitueringen av ekonomisk form och ojämlikhet innebär att den dualistiska tankeform som uppstod under varuformens förhistoria reproduceras och modifieras. Men vad som därutöver kommer att framgå är att de olika ojämlikhetsformer som främst fokuseras i denna artikel (ras och klass) samuttrycks och förstärker varandra på grund av denna dualistiska form, så att ras symboliserar gränsen för vad som över huvud taget räknas som enkelt mänskligt arbete och därmed inramar det manuella arbetet som klassposition. Hur denna gränsdragning och inramning går till kommer att stå i fokus i följande underavsnitt.

Här är det viktigt att skilja mellan arbete och klass. Både arbete och klass är omissliga begrepp i en teori om det kapitalistiska samhället, men arbete spelar en exceptionell roll i detta samhälle (Postone 1993). Det abstrakta arbetet, som manifesteras i prisförhållanden, bildar en förmedlande instans med bland annat en mekanism för allokering av arbetskraft och kan sägas uppväga frånvaron av dialog och medvetet förmedlad mänsklig interaktion under kapitalismen. Om vi med klass avser vissa ägandeförhållanden och en tudelning mellan intellektuellt och manuellt arbete samt en differentierad hierarki byggd på dessa förhållanden, förstår vi att klassrelationer inte omfattar utan tvärtom bildar en underkategori till arbete som förmedlande instans.⁴

Om vi mot denna bakgrund undviker att sätta likhetstecken mellan arbete och klass kan vi förstå hur arbete konstitueras tillsammans med olika ojämlikhetsformer. Om vi ser till hur arbete förmedlar inte bara ekonomiska värden, utan också specifika politiska och geopolitiska markörer, vilket jag gör nedan, framgår hur lönearbete

⁴ En utvecklad definition av klassbegreppet skulle bland annat skilja mellan former av intellektuellt arbete som utgör "kapitalfunktioner" och former som utgör "arbetsfunktioner" (se Carchedi 1987), men detta är inte nödvändigt för min diskussion här.

konstitueras tillsammans med bestämda klasspraktiker och rasifierande praktiker, en komplex samkonstituering som både utgår från och reproducerar den dualistiska form som utforskades i föregående avsnitt.

Utbyte och tillägnelse

För att förstå relationer mellan lönearbete och ras måste vi betona det makabra men förgivettagna och naturaliserade i moderna produktionsförhållanden och det kontrakt som sluts mellan köpare och säljare av arbetskraft, nämligen arbetarens paradoxala status som subjekt-objekt. Lönearbetaren ingår anställningskontraktet som en formellt sett självständig och med andra ekonomiska aktörer likställd individ; arbetaren agerar här som ett modernt subjekt. Men vad kontraktet stipulerar är inget mindre än negationen av denna subjektivitet. Kontraktet som ingicks frivilligt innebär att arbetaren gör avkall på frihet och självbestämmande i det faktiska arbetet. Marx skriver att kapitalet ”tillägnar sig” arbetet: till skillnad från den förmåga till arbete som arbetaren faktiskt säljer är själva arbetet ingenting som kapitalet köper. Kapitalet köper arbetskraft men tillägnar sig levande arbete utan ersättning och förfogar godtyckligt över det, vilket förblir sant även om fackföreningar och skyddslagstiftning begränsar godtycket. Arbetaren som figurerade som subjekt på marknaden i egenskap av arbetskrafts säljare reduceras till objekt i produktionen, till en insatsvara bland andra. Anställningskontraktet skiljer sig alltså inte helt från den juridiska motsägelse som består i undantagstillståndet; en paradox, en legal negation av legalitet.

Varför tas denna paradoxala och brutala relation så ofta för given? Eller: Vilka är de sociala processer som naturaliserar lönearbetet? Marx förklarar att den utbytesrelation som förmedlar interaktionen mellan arbete och kapital är mystifierande. Utbytet är för det första en del av varucirkulationen i allmänhet och därmed insvept i den borgerliga ideologi som präglar alla monetariserade aktiviteter. Marknaden är liberalismens ursprung, dess ”sannskyldiga Eden”:

Cirkulationen eller varuutbytet, innanför vars gränser köp och försäljning av arbetskraften äger rum, var i själva verket ett sannskyldigt Eden för de nedärva mänskliga rättigheterna. Det som här endast och allenast härskar, är frihet, jämlikhet, egendom och Bentham. Frihet! ty köpare och säljare av en vara, t.ex. arbetskraft, handlar endast i enlighet med sin egen fria vilja. De ingår avtal såsom fria, juridiskt jämbördiga personer [...] Jämlikhet! ty de träder i relation till varandra endast som varuägare och byter lika värden. Egendom! ty var och en bestämmer bara över sitt. Bentham! ty var och en av dem bägge har endast att ta vara på sig själv. Den enda makt, som sammanför de två parterna och ställer dem i relation till varandra, är deras egen nytta, deras särskilda fördel, deras privatintresse. Och just emedan var och en bara tänker på sig själv och ingen på den andre, fullbordar de till följd av en tingens förutbestämda harmoni eller under en alltigenom slipad försyns beskärm endast ett verk till ömsesidig fördel, ett verk av samhällsnytta och samhällsintresse. (Marx 1997[1867]:152)

Ironi är en omistlig del av detta stycke. Ironin är inte någon retorisk fernissa utan en del av den metod som Marx utvecklade för att tydliggöra kapitalets outtalade symbolik. Ironin efterliknar den mening som ryms i den kapitalistiska praktikens form. Vad Marx beskriver är autoideologi, en automatisk skönmålning av exploatering. Det är inte fråga om någon medveten propaganda, utan det handlar om hur verkligheten så att säga bedrar sig själv. För på marknaden uppträder vi verkligen som ”individer” i ordets liberala mening. Innan liberaler åberopar denna individualitet har den redan gestaltats i varuutbytets praktiker, och vi som dagligen deltar i dessa praktiker har betingats att känna igen oss i den. Eftersom kapitalism på ytan inte är något annat än just marknadsrelationer – dessa relationer är systemets ”framträdelseformer”, skriver Marx – verkar systemet utesluta varje form av ofrihet, varje kränkning av denna individualitet. Redan när vi betraktar varuutbytet i allmänhet (det vill säga innan vi betraktar utbytet av arbetskraft) kan vi se att marknaden undantränger att lönearbete är liktydigt med tillägnelse och exploatering.

För det andra förmedlas interaktionen mellan arbete och kapital av ett specifikt marknadsfenomen: arbetslönen. Det tål att upprepas att arbetaren får betalt för sin förmåga att arbeta och inte för själva arbetet (vilket innebär att köp och försäljning av arbetskraft inte strider mot principen om utbyte av lika värden). Mervärde uppstår då värdet av den ersättning som kapitalet betalar för att under en tid använda arbetskraften understiger det värde som arbetet skapar under samma tid. Arbetskraften säljs med andra ord till ett lägre pris än det värde som arbetet skapar under den tid som kapitalet betalar för att använda arbetskraften. Men – och nu kommer poängen – eftersom arbetskraftens pris antar formen av betalning för arbetad tid eller uppnått resultat (till exempel ackord), det vill säga eftersom detta pris framträder som arbetslön, ter sig detta pris som betalning för utfört arbete. Eftersom arbetskraft säljs för en begränsad tid och inte avyttras permanent, ter sig timlönen, månadslönen, betinget eller ackordslönen inte som ersättning för arbetsförmåga, utan som ersättning för själva arbetet.

Vi har därmed berört två olikartade men sammanhängande aspekter av det moderna lönearbetet: en aspekt av *utbyte* och en aspekt av *tillägnelse*. Utbytesaspekten är grunden för liberal ideologi och moderna föreställningar om individualitet och individuella rättigheter. Utbytet fördunklar ett omistligt inslag av tillägnelse: det faktum att arbetet som sådant inte betalas, mervärdets källa. Det formellt sett fria utbyte som sker vid köp och försäljning av arbetskraft är förvisso någonting helt annat än själva produktionsprocessen, där kapitalet tillägnar sig arbetet. Den senare är inte alls någon fråga om utbyte. Men utbytet kastar sin skugga över produktionsprocessen och erfarenheten av lönearbete. Arbetarens erfarenhet av arbete, där hen är objekt, skiljer sig på ett schizofrent sätt från arbetarens status som marknadssubjekt, där hen är en självrådande aktör som säljer sin arbetskraft eller köper konsumtionsvaror.

Genom den specifika prisform som är arbetslönen värjer sig alltså systemet (inte avsiktligt utan som en följd av dess spontana sätt att fungera) mot anklagelser om orättvisa och ofrihet. Men, och det som följer kan ses som en kritik av Marx framställning i *Kapitalet* (jfr Singh 2016), denna konfiguration av lönearbete – denna kombination av

utbyte och tillägnelse – är inte representativ för den reellt existerande, historiska likaväl som samtida, kapitalismen i dess helhet, vilket jag nu ska argumentera för.

Diskussionen ovan visade hur utbytesaspekten fördunklar tillägnelsen av lönearbete och ger den moderna arbetaren status som fri och jämlik individ, som modernt subjekt. Eftersom de bägge aspekterna noga skiljs åt kan det liberala utbytet tydligt framträda och delvis överskugga den brutala tillägnelseaspekten. Denna konfiguration av lönearbete har bildat norm åtminstone i det globala nord. Denna norm kan kallas för ”fritt” lönearbete, det vill säga ”fritt” i Marx ironiska mening som inte förnekar dess exploatering. Lönearbetets ”frihet” är tudelad: arbetarna är fria att sälja sin arbetskraft till vem de vill, men de är å andra sidan också ”befriade” från produktionsmedel. Arbetarna är inte knutna till bestämda produktiva verksamheter, kontrollerar inte längre medlen att självständigt bedriva någon produktiv verksamhet och är därmed prekära. I denna ”frihet” ligger alltså den utsatthet som tvingar arbetare att sälja sin arbetsförmåga och som gör att de inte kan sälja den för mer än vad som krävs för att reproducera dem som just arbetare. Denna utsatthet förstärks av kapitalets inbyggda tendens till arbetsbesparande rationalisering, som förpassar en stor del av mänskligheten till en tillvaro som överskottsbefolkning.

Trots det ”fria” lönearbetets exploatering har normen om ett sådant lönearbete delvis harmonierat med liberal ideologi. Men det ”fria” lönearbetet har aldrig varit al-lenarådande. Andra former av lönearbete bildar normens skuggsida i det globala nord, och i det globala syd överskuggar former av lönearbete där tillägnelsen är uppenbar det ”fria” lönearbetet (jfr Fanon 1971[1961]:40–41). Kapitalets begränsade förmåga att absorbera arbetskraft – och omvänt dess förmåga att skapa överflödlig mänsklighet – återskapar dagligen, som en omistlig del av den samtida, globala kapitalismens struktur, det ursprungliga mötet mellan europeisk kapitalism och en ”förmodern” värld som alltid tycks stå inför att införlivas med den moderna kapitalismen men som aldrig lämnar detta tröskeltillstånd. Kapitalet postulerar sin egen utsida i form av en utblottad arbetskraftsreserv koncentrerad till det globala syd (Chen 2013). Det ”fria” lönearbetet och den ordnade tillgången till drägliga arbetsvillkor omgärdas av ett expansivt fält av ofritt lönearbete, fattigdom och absolut otrygghet.

Former av exploatering

Det ”fria” lönearbetet åtföljs och omges som sagt av ofritt lönearbete, som kombinerar utbyte och tillägnelse på icke-normativa sätt, men som icke desto mindre är att betrakta som lönearbetsformer och som bör skiljas från samtida former av slaveri. Utmärkande för olika former av ofritt lönearbete är att inslaget av utbyte grumlas, ibland utplånas, och att tillägnelseaspekten ådagaläggs.

Innebörden av detta kan konkretiseras genom en jämförelse med slaveri. Det är nödvändigt att betona slaveriets avgörande historiska betydelse och fortsatta existens under kapitalismen. Slaveriet är inte bara en del av kapitalismens tidiga historia, utan också en form av exploatering som reproduceras inom den samtida kapitalismen, även om dagens former av slaveri inte är lika omfattande som lönearbetsformerna. Slaveri ska alltså inte ses som en förmodern kvarleva och ställas mot modernt lönearbete.

Men det finns så klart avgörande skillnader: slaven har inte som lönearbetaren rätt att agera på marknaden som fri och likställd individ. Det finns inget sådant inslag av marknadsutbyte i slaveriet, vilket gör den till en särskild form av exploatering.

Gränsen mellan lönearbete och slaveri grumlas i olika hybridformer, däribland skuldslaveri. Migrantarbetare och prostituerade utnyttjas ofta på detta sätt, en nutida motsvarighet till hur bruksarbetare och statare kunde stå i livslång skuld till brukspatroner och godsherrar. Här figurerar löneformen men illusoriskt; nominella löner betalas inte ut eftersom avdrag görs som avbetalning på arbetarens ”skuld”. Det förespeglas ett rättsförhållande trots att arbetaren *de facto* är rättslös, bland annat genom hot om våld. Skuldslaveri är därmed ett gränsfall mellan slaveri och ofritt lönearbete, men hör alltså inte till de former av exploatering som jag för till den senare kategorin.

Exempel på former av ofritt lönearbete är produktionsförhållanden som uppstår i nära anslutning till migrationsprocesser, där partiella medborgarskap, begränsade uppehållstillstånd och papperslöshet tjänar som hävstänger för fördjupad exploatering (till exempel Parreñas 2012). Vad som skiljer dessa förhållanden från det jag har kallat ”fritt” lönearbete är alltså en politisk faktor, utomekonomiska tvångsmedel som förstärker den utsatthet som präglar varje form av lönearbete (det vill säga att arbetare är hänvisade till ägare av produktionsmedel som hyr deras arbetsförmåga). Dock skiljer sig former av ofritt lönearbete från former av slaveri, däribland skuldslaveri, eftersom ofritt lönearbete har kunnat förenas med moderna former av arbetsrätt; den utsatthet som följer av begränsade medborgarskap och uppehållstillstånd har den indirekta effekten att arbetets exploateringsgrad ökar utan att detta fordrar anställningskontrakt som avviker från den moderna juridiska form som reglerar lönearbete (Brunhoff 1978:19–36; Pasjukanis 2002[1924]).

Nämnda utomekonomiska tvångsmedel grumlar inslaget av utbyte och frivilligt ingångna avtal. Ofria lönearbetare tenderar att bindas till bestämda kapitalägare och kan inte längre agera som självständiga marknadsaktörer. Inom sådana förhållanden legitimeras exploatering på väsentligen annorlunda sätt. Till skillnad från det ”fria” lönearbetet, som legitimeras genom att utbytesaspekten betonas, legitimeras ofritt lönearbete vanligen genom att själva tillägnelsen av arbete beskrivs som fördelaktig för arbetaren själv: det heter att kapitalisten gör arbetaren nyttig, ett argument som en gång i tiden också anfördes till stöd för slaveriet i USA (Marx 1978[1894]:351). I och med kapitalets användning (tillägnelse) av arbetskraften ”skolas” arbetaren in i lönearbetet. Detta uttrycks i termer av modernitet i enlighet med en symbolik om ras. Lönearbete formuleras som ett ”modernitetsprojekt” (jfr McGlinn 2018) där människor som förknippas med kulturer och regioner som har exkluderats från vitheten integreras i det moderna samhället och bildas i dess konventioner, ideal och färdigheter, vilket inkluderar skolning in i lönearbete men också en föreställning om lönearbete som förmedlare av disciplin, ordning, förnuft, civilisation och andra västerländska värden.

Ett svenskt exempel på denna typ av legitimering är så kallade enkla jobb. ”Enkla jobb” sammanblandar tillägnelse och utbyte: jobben anses skola in arbetaren i lönearbetet som sådant och bidra till att integrera individen; själva tillägnelsen av arbetskraften är vad arbetaren anses få i utbyte, anses vara den huvudsakliga nytta som arbetaren

har av anställningen.⁵ Individens beroende av löneinkomster för att beviljas fortsatt uppehållstillstånd tjänar ofta som extra tvångsmedel i sammanhanget. Därmed ställs det liberala utbytet, som framträder tydligt inom normativa typer av ”fritt” lönearbete, åt sidan. Ofritt lönearbete underminerar den rumsrena kapitalismens ideologi om frihet och jämlikhet och iscensätter en logik om absolut skillnad, som i sin tur göder rasistiska föreställningar och ideologier.

Ofritt lönearbete kan också jämföras med vissa former av könscodat arbete. En delvis likartad logik återfinns nämligen inom kvinnligt kodade omsorgsarbeten som legitimeras utifrån en dygdediskurs. Att vårda och ”göra gott” antas vara sin egen belöning. Kamp för bättre arbetsvillkor utmålans inom denna diskurs som oförenligt med den egna yrkesetikern och som ett agerande utanför respektabilitetens ramar (Granberg 2016). Återigen: tillägnelsen av arbetet, själva utförandet av jobbet, anses vara en del av utbytet; de två aspekterna grumlas. Men en väsentlig skillnad gentemot rasifieringen av lönearbete, i form av till exempel ”enkla jobb”, är antagandet att de vårdande kvinnliga subjekten äger vissa resurser före inträdet i arbetet (inte så mycket utbildning och kunnande som vissa förment medfödda förmågor). Så är inte fallet när en anställning konstrueras och symboliseras som skolning i lönearbete som sådant. I detta fall utplånas utbytesaspekten eftersom den presumtiva ”enkla arbetaren” föreställs som en formlös materia (jfr Silva 2017) som inte medför några bestämda resurser och färdigheter in i arbetet.

Utvecklingen av diskurser och anställningsformer som de kring ”enkla jobb” kan, ur ett perspektiv som ser ekonomiska former som implicit språkliga (Sohn-Rethel 1978; Vaughan 1980), sägas återspegla varuutbytet konstruktion av enkelt arbete. I nästa avsnitt analyserar jag hur enkelt arbete fungerar som ett slags nedre gräns för vad kapitalet räknar som arbetskraft och tillskriver människovärde. Ofritt lönearbete – betraktat som en relation mellan rasifiering, klasspraktiker och ekonomisk form – innebär att människor graderas under detta tröskelvärde och därmed, som jag har berört i detta avsnitt, anses vara i behov av inskolning i lönearbete för att över huvudet taget kunna inta den klassposition som det manuella arbetet motsvarar och därmed framträda som utbytesidkande subjekt.

Enkelt arbete och människovärde

Marx analys av hur enkelt arbete konstrueras ger en inblick i den implicita ekonomiska symbolik som kommer till uttryck i ofritt lönearbete. Denna konstruktion uppstår ”bakom ryggen” på människor genom den reella abstraktion som består i likställandet av kvalitativt olika arbetsprodukter som varor och därmed som värden:

---

5 Enkla jobb i betydelsen särskilda arbeten med avtalad lön som understiger minimilön i branschen är ännu inte en realitet på svensk arbetsmarknad. Dock förekommer påtryckningar i den riktningen (till exempel Myrén 2017), vilket innefattar en dragkamp mellan fackförbund och arbetsköpare rörande utformningen av offentligt subventionerade anställningar genom så kallade anställningsbidrag (Frödin & Kjellberg 2019).

Som värden är rock och linneväv ting av samma substans, objektiva uttryck för likartat arbete [...] [I] vårt kapitalistiska samhälle [tillförs omväxlande] en given mängd mänskligt arbete, alltefter arbetsefterfrågans växlande inriktning, [...] i form av skrädderi eller i form av väveri. Denna arbetets formväxling försiggår måhända inte utan friktion, men den måste försiggå. Det produktiva arbetet utgör egentligen, om man bortser från dess bestämda nyttokaraktär, endast förbrukning av mänsklig arbetskraft. Skrädderi och väveri är, ehuru kvalitativt olika produktiva verksamheter, dock bägge produktivt utnyttjande av mänsklig hjärna, muskler, nerver, händer, osv., och i denna mening är bådadera mänskligt arbete. [...] Visserligen måste den mänskliga arbetskraften själv vara mer eller mindre utvecklade för att kunna utnyttjas i den ena eller andra formen. Varans värde representerar emellertid helt enkelt mänskligt arbete, förbrukning av mänskligt arbete över huvud taget. I det borgerliga samhället spelar en general eller en bankir en stor roll, en vanlig enkel människa däremot en struntroll. På samma sätt är det också med det mänskliga arbetet. Detta innebär förbrukning av den enkla arbetskraft, som varje normal människa utan särskild utbildning äger i sin kropps organism. *Det enkla genomsnittsarbetet* självt växlar karaktär i olika länder och under olika kulturrepoker men är dock i varje existerande samhälle något givet. Komlicerat arbete betecknar endast *potentierat* eller snarare *multiplicerat* enkelt arbete. [...] Att denna reduktion beständigt försiggår, visar erfarenheten. [...] De olika proportioner, i vilka olika slags arbete reduceras till enkelt arbete som måttsenhet, fastställs genom en konventionell process bakom producenternas rygg och förefaller dem därför bestämda av sedvänja. (Marx 1997[1867]:38–39)

Genom varuutbytet likställs kvalitativt olikartade produkter. Därmed likställs också arbetsinsatserna som är produkternas upphov. Detta likställande är inte i första hand en mental operation utan en omedveten och praktisk sådan. Det är inte i första hand ekonomer, konsulter eller analytiker som bortser från arbetsinsatsernas egenart och specifika nyttokaraktär utan marknaden själv. Marknaden reflekterar därigenom kapitalets ensidiga fokus på arbetets värdeskapande förmåga och dess likgiltighet inför arbetets egenart. Marx (1973[1857–1858]:104–105) menar att abstraktionen ”arbete i allmänhet” fick fäste i medvetandet och blev en vanligt förekommande mental abstraktion eftersom den blev till praktisk sanning i den framväxande kapitalismen. Det är med andra ord i varuvärdet som föreställningen om ”mänskligt arbete, förbrukning av mänskligt arbete över huvud taget” har sitt ursprung. Våra föreställningar om vad det innebär att vara en ”normal människa” härrör från en process som försiggår ”bakom ryggen på oss”, från en implicit symbolik uppbunden med en social form (värdet) som är en indirekt och oavsedd följd av våra egna handlingar, där vi förblir omedvetna om varifrån dessa föreställningar kommer.

Inom denna implicita symbolik spelar en normal, minimalt värderad, människa en ”struntroll” – utför enkelt genomsnittsarbete. Denna människa står i kontrast till överordnade funktionärer i den ekonomiska och politiska hierarkin (”en general eller

en bankir”). Dessa privilegierade grupper utför intellektuellt arbete och fullgör kapitalfunktioner, däribland arbetsledning och kapitalförvaltning. Kapitalets likgiltighet inför arbetets specifika karaktär och dess omläggning av produktionen i syfte att minska arbetarnas självständighet pressar även utbildade och yrkesskickliga arbetare nedåt i hierarkin, vilket leder till arbetsmarknadens tendentiella klyvning i manuellt och intellektuellt arbete (Ivanova 2018).

Lite längre fram i *Kapitalets* första kapitel återvänder Marx till relationen mellan människovärde och varuvärde. Han hänvisar till Aristoteles och tillräknar honom upptäckten av varornas identitet som värden. Men Aristoteles kunde enligt Marx inte se att denna identitet följde av varornas likhet som uttryck för mänskligt arbete i allmänhet. Aristoteles tillkortakommande berodde på att ”det grekiska samhället var baserat på slavarbete och därmed hade olikheten mellan människorna och deras arbetskrafter till naturlig grund”. En dechiffriering av varornas identitet blir möjlig först när varuformen blivit arbetsproduktens allmänna form och ”den mänskliga jämlikhetens begrepp redan äger en folkfördoms fasthet” (Marx 1997[1867]:52).

Fastän en analys av relationen mellan varuvärde, människovärde och ras inte står i fokus i dessa passager i *Kapitalet*, framträder här konturerna av just en sådan analys. Analysen kan sammanfattas i några sammanhängande påståenden. 1) Föreställningar om mänsklig jämlikhet växer fram ur olika arbetsinsatsers likställande genom varuproduktion. 2) Inom ramen för detta jämlikhetsbegrepp finns ändå plats för radikal differentiering: det finns ”struntroller” och privilegierade funktioner. Skillnaderna motsvarar i stora drag tudelningen i manuellt och intellektuellt arbete, och Marx använder ironiskt uttrycket ”händer” om arbetare, som i uttrycket ”hans [kapitalistens] händer” (se till exempel Marx 1997[1867]:588 om brittiska kolgruvearbetare, där dock originalets ”seine Hände” försvinner i översättningen), vilket antyder att kapitalisten och hans kadrer av intellektuella funktionärer är hjärna och medvetande. Denna dualism känner vi igen: dualismen mellan ande och kropp, universalitet och partikularitet, som uppstod under varuformens förhistoria formuleras på nytt.

Men Marx diskussion antyder också 3) att om enkelt genomsnittsarbete bildar en nedre gräns i den moderna jämlikhetstanken, kan människor också positioneras *under* denna gräns. För även den enkla arbetskraften måste vara ”mer eller mindre utvecklad för att kunna utnyttjas”, annars värderas den inte som fullt ut mänsklig. ”Händerna” måste vara skolade i det moderna lönearbetets disciplin och foglighet. Kapitalets symbolik, så som Marx analyserar den, utvisar alltså existensen av en kategori under och utanför det partikulära, som saknar värde och som bara är värde *in potentia* (jfr Silva 2017). Denna kategori, föreslår jag, sammanfaller med den konstruktion av ras som inbegrips i former av ofritt lönearbete. Ras utgör i detta sammanhang en tröskel för att över huvud taget räknas som mänsklig och minimalt värdefull. Klass och ras samuttrycks här i relation till den moderna dualismen: ras bildar gränsen mellan det minimalt värderade – det partikulära, konkreta, manuella arbetet – och en formlös, oförelädd materia som inte har upptagits i kapitalets universella rörelse av självförmering. Kapitalismens liberala symbolik kan därmed förenas med och legitimera ofritt

lönearbete när kapitalägare anställer människor som förknippas med regioner som anses stå utanför moderniteten.⁶

Performativitet och exploatering

Marx menade att Aristoteles inte kunde se att varuvärdet identifierar och likställer alla arbeten som ett och samma mänskliga arbete eftersom ”det grekiska samhället var baserat på slavarbete och därmed hade olikheten mellan människorna och deras arbetskrafter till naturlig grund” (Marx 1997[1867]:52). Mänsklig olikhet framstod och föreställdes som den antika ekonomins ahistoriska fundament, som dess naturliga grund. Slaveriet gav upphov till denna idé om olikhet eftersom slaveri, liksom andra former av exploatering, har performativa effekter: vissa människor tycks vara slavar eftersom de inte är fullt ut mänskliga, medan det verkliga förhållandet är att slaveriet självt framställer förslavade människor som undermänniskor.

På motsvarande sätt gav den transatlantiska slavhandeln och det nordamerikanska slaveriet upphov till självlegitimerande föreställningar om ras. Denna handel uttryckte principer som blev till juridisk kodex, som förband vithet med ägande och med en status som självständigt och fullvärdigt subjekt (Bhandar 2014). Den moderna konstruktionen av subjektivitet byggde på varuutbytet och värdeformens rationalism och knöts genom det transatlantiska slaveriet till vithet. Så skapades en association mellan vithet och rationalitet som underblåser rasistiska idéer än i dag.

Likaså har lönarbetet performativa effekter. ”Fritt” lönearbete naturaliserar och fördunklar det manuella arbetets underordning och tillägnelse som om det vore ett dött ting. Betoningen av det liberala utbytet innebär att lönarbetets brutalitet överskuggas i denna form. I det ofria lönarbetet framträder kapitalets tillägnelse i öppen dager men förvrängs som att den syftade till att gagna arbetaren. Denna tudelning av det moderna lönarbetet i normativa och icke-normativa former utgör en konstruktion av både klass och ras. Klass och ras samkonstrueras som olika aspekter av det moderna lönarbetet och dess självlegitimering, rationaliseringen av det faktum att arbetskraften ibland behandlas och ibland inte behandlas som ett modernt, utbytesidkande subjekt; och att arbetskraftens tillägnelse, dess behandling som en formlös insatsvara, ibland framträder och ibland inte framträder i öppen dager. Här går det att skönja samspelet mellan ras som differentierat människovärde – ras som en praktik där vissa människor tillskrivs partiell mänsklighet – och den liberala jämlikhetstanke som uppstår ur varuutbytet. Här kan vi med andra ord se hur denna jämlikhetstanke låter sig förenas med en ”senare tanke” (*afterthought*) som W.E.B. Du Bois förknippade med ett visst *tertium quid*, ett tredje något:

---

6 Jag har därför i denna text skrivit att ojämlikhetsformer uttrycks ”i relation till” den dualism som uppstod under varuformens förhistoria. Att använda det något mindre omständliga ”inom” vore felaktigt: ras uttrycks nämligen i det fall jag talar om här i relation till men samtidigt *utom och nedom* nämnda dualism.

Bakom denna tanke [jämlighetstanken] döljer sig förvisso en senare tanke om våld och herravälde – om att låta mörkhyade män arbeta när frestelsen efter pärlor och rött kattun blir övermäktig [...] den uppriktiga och brinnande övertygelsen att någonstans mellan människa och boskap skapade Gud ett *tertium quid* och kallade det neger – en tölpaktig och enkel varelse, emellanåt rent av älskansvärd i sina begränsningar. (Du Bois 1993:74.)

Slutsats

I denna artikel har utvecklats en teori om hur ekonomiska former förmedlar samspelet mellan sociala ojämlikhetsformer. Denna teori innebär att ojämlikhetsformer konstitueras tillsammans med ekonomiska former. Samkonstitueringen begreppsliggjordes i två steg i relation till två centrala ekonomiska former: varuform och lönearbete. Ojämlikhetsformer tenderar att konstitueras tillsammans med varuformen, vilket innebär att de uttrycks i relation till en karaktäristiskt modern dualism. I övrigt särskilda ojämlikhetsformer får därigenom vissa gemensamma drag. Detta möjliggör i sin tur deras symboliska sammanfogande och ömsesidiga förstärkning när de konstitueras tillsammans med andra ekonomiska former. Dessa bägge processer av samkonstituering illustrerades för det första av den raskonstruktion som tillsammans med en abstrakt form av egendom uppstod i anslutning till den transatlantiska slavhandeln. Varuformens dualism formuleras här i rastermer, så att vithet knyts till självägande och förmåga att förädla, medan att exkluderas från vitheten förknippas med en oförmåga till ägande, självägande och rationellt självstyre. Denna samkonstituering av vara och ras bidrar för det andra till sammanfogandet av ras och klass som konstituerande delar av det moderna lönearbetet. Ras bildar i detta sammanhang gränsen mellan minimalt värderad arbetskraft – partikulärt, konkret, manuellt arbete – och en formlös materia som inte har upptagits och som för alltid står i färd med att upptas i kapitalets universella rörelse av självförmering.

Tack

Jag vill tacka de tre anonyma granskarna för ovärderlig kritik och flera avgörande inspel i de olika faserna i arbetet med detta manuskript. Jag vill också tacka redaktörerna för tidskriften *Sociologisk Forskning* och av tidskriften anlita språkgranskare. Jag vill tacka min kollega Katarina Giritli Nygren. För fel och brister i föreliggande text ansvarar endast jag.

Referenser

- Beauvoir, S. (1995[1949]) *Det andra könet*. Stockholm: PAN/Norstedt.
- Bhandar, B. (2014) "Property, law, and race. Modes of abstraction", *UC Irvine Law Review* 4 (1):203–218.
- Bhandar, B. (2018) *Colonial lives of property. Law, land, and racial regimes of ownership*. Durham: Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822371571>
- Bhandar, B. & A. Toscano (2015) "Race, real estate and real abstraction", *Radical Philosophy* 194:8–17.
- Brah, A. (1996) *Cartographies of diaspora. Contesting identities*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203974919>
- Brunhoff, S. (1978) *The state, capital and economic policy*. London: Pluto Press.
- Carchedi, G. (1987) *Class analysis and social research*. Oxford: Basil Blackwell.
- Césaire, A. (2000) *Discourse on colonialism*. New York: Monthly Review Press.
- Chen, C. (2013) "The limit point of capitalist equality. Notes towards an abolitionist anti-racism", *Endnotes* 3.
- Clarke, S. (1991) *Marx, marginalism and modern sociology*. London: Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-21808-0>
- Crenshaw, K.W. (1989) "Demarginalizing the intersection of race and sex. A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics", *University of Chicago Legal Forum* 1989 (1):139–167.
- Davis, A.Y. (2016) *Freedom is a constant struggle. Ferguson, Palestine, and the foundations of a movement*. Chicago: Haymarket.
- Du Bois, W.E.B. (1993) *The souls of black folk*. New York: Random House.
- Elbe, I. (2013) "Between Marx, Marxism and Marxisms. Ways of reading Marx's theory", <https://viewpointmag.com/2013/10/21/between-marx-marxism-and-marxisms-ways-of-reading-marxs-theory/> (hämtningsdatum 4 februari 2022).
- Fanon, F. (1997[1952]) *Svart hud, vita masker*. Göteborg: Daidalos.
- Fanon, F. (1971[1961]) *Jordens fördömda*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Frödin, O. & A. Kjellberg (2019) *Anställningsbidragens roll i handeln. En jämförelse mellan branscherna hotell- och restaurang, städ och bemanning*. Forskningsrapport 2019:6. Stockholm: Handelsrådet.
- Granberg, M. (2016) *Care in revolt. Labor conflict, gender, neoliberalism*. Sundsvall: Mittuniversitetet.
- Grosz, E. (1994) *Volatile bodies. Towards a corporeal feminism*. Bloomington: Indiana University Press.
- Gunnarsson, L. (2017) "Why we keep separating the 'inseparable'. Dialecticizing intersectionality", *European Journal of Women's Studies* 24 (2):114–127. <https://doi.org/10.1177/1350506815577114>
- Harris, C.I. (1993) "Whiteness as property", *Harvard Law Review* 116 (8):1707–1791. <https://doi.org/10.2307/1341787>
- Hill Collins, P. (2020) "Defining black feminist thought", 278–290 i C.R. McCann,

- S.-k. Kim & E. Ergun (red.) *Feminist theory reader. Local and global perspectives*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003001201>
- Hoffart, A.R. (2021) *Intersectional intersectionality? Interpretative politics in metacommentaries on intersectionality*. Örebro: Örebro universitet.
- Irigaray, L. (1985) *This sex which is not one*. New York: Cornell University Press.
- Ivanova, M.N. (2018) "On the peculiarity of class reproduction in the society of exchange and the popular subject of rising inequality in the United States", *Capital & Class* 42 (1):23–41. <https://doi.org/10.1177%2F0309816817692121>
- Ken, I. & A.S. Helmuth (2021) "Not additive, not defined. Mutual constitution in feminist intersectional studies", *Feminist Theory* 22 (4):575–604. <https://doi.org/10.1177/1464700120987393>
- Lutz, H, M.T. Herrera Vivar & L. Supik (red.) (2011) *Framing intersectionality. Debates on a multi-faceted concept in gender studies*. Farnham: Ashgate. <https://doi.org/10.4324/9781315582924>
- Lykke, N. (2005) "Nya perspektiv på intersektionalitet. Problem och möjligheter", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* 2–3:7–17.
- Marx, K. (1973[1857–1858]) *Grundrisse. Foundations of the critique of political economy*. London: Penguin.
- Marx, K. (1978[1894]). *Kapitalet. Kritik av den politiska ekonomin*, bok 3, *Den politiska ekonomins totalprocess*. Lund: A-Z.
- Marx, K. (1997[1867]) *Kapitalet. Kritik av den politiska ekonomin*, bok 1, *Kapitalets produktionsprocess*. Lund: A-Z.
- McGlinn, M. (2018) *Translating neoliberalism. The European Social Fund and the governing of unemployment and social exclusion in Malmö, Sweden*. Malmö: Malmö universitet.
- Moreno, G. (red.) (2019) *In the mind but not from there. Real abstraction and contemporary art*. London: Verso.
- Myrén, K. (2017) "Bryt tabut kring enkla jobb", https://www.svensktnaringsliv.se/sakomraden/arbetsmarknadspolitik/bryt-tabut-kring-enkla-jobb_1002272.html (hämtningsdatum 8 februari 2022).
- Olaloku-Teriba, A. (2018) "Afro-pessimism and the (un)logic of anti-blackness", *Historical Materialism* 26 (2):96–122. <https://doi.org/10.1163/1569206x-00001650>
- Parreñas, R.S. (2012) "Partial citizenship and the ideology of women's domesticity in state policies on foreign domestic workers", i H.G. Soeffner (red.) *Transnationale Vergesellschaftungen*. Wiesbaden: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-531-18971-0_108
- Pasjukanis, E. (2002[1924]) *The general theory of law and Marxism*. New Brunswick: Transaction Publishers. <https://doi.org/10.4324/9781315132181>
- Postone, M. (1993) *Time, labor, and social domination. A reinterpretation of Marx's critical theory*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511570926>
- Rehnberg, H. & H. Ruin (1997) *Herakleitos fragment*. Lund: Propexus.
- Reyes, P. & D. Mulinari (2005) *Intersektionalitet. Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.

- Scholz, R. (2014) "Patriarchy and commodity Society. Gender without the body", 123–140 i N. Larsen, M. Nilges, J. Robinson & N. Brown (red.) *Marxism and the critique of value*. Chicago: MCM' Publishing.
- Seaford, R. (2004) *Money and the early Greek mind. Homer, philosophy, tragedy*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511483080>
- Seaford, R. (2012) "Monetization and the genesis of the Western subject", *Historical Materialism* 20 (1):78–102. <https://doi.org/10.1163/156920612x632782>
- Silva, D. Ferreira da (2007) *Toward a global idea of race*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Silva, D. Ferreira da (2017) "1 (life) ÷ 0 (blackness) = ∞ - ∞ or ∞ / ∞: On matter beyond the equation of value", *E-flux Journal* 79:1–11.
- Singh, N.P. (2016) "On race, violence, and so-called primitive accumulation", *Social Text* 34 (3):27–50. <https://doi.org/10.1215/01642472-3607564>
- Sohn-Rethel, A. (1978) *Intellectual and manual labour. A critique of epistemology*. London: Macmillan. <https://doi.org/10.1163/97890044444256>
- Sorentino, S.-M. (2019) "Natural slavery, real abstraction, and the virtuality of anti-blackness", *Theory & Event* 22 (3):630–673.
- Thomson, G. (1955) *Studies in ancient Greek society*, band 2, *The first philosophers*. London: Lawrence & Wishart.
- Vaughan, G. (1980) "Communication and exchange", *Semiotica* 29 (1–2):113–144. <https://doi.org/10.1515/semi.1980.29.1-2.113>
- Wittig, M. (1992) *The straight mind and other essays*. Boston: Beacon.

Författarpresentation

Magnus Granberg arbetar som lektor i sociologi vid Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap, Mittuniversitetet. Han disputerade 2016 på avhandlingen *Care in revolt. Labor conflict, gender, neoliberalism*. Hans forskning berör frågor om kritisk teori, arbetskonflikter och relationen mellan olika former av social ojämlikhet.

Kontaktperson

Magnus Granberg
 Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap, Mittuniversitetet
 Holmgatan 10, 851 70 Sundsvall
magnus.granberg@miun.se